

«Журавлем небесним на Україну повернись...»

Сценарій літературно-музичної композиції, присвяченої людині,
поетові, громадянину **ВАСИЛЮ СТУСУ**

«Той, хто йшов шляхом Кобзаря»

Лунає музика «Адажіо»

Портрети Тараса Шевченка та Василя Стуса

Ведуча 1. Два різних сторіччя. Дві не такі вже й різні долі. І одна незмінна любов, одна одвічна тема поезій, одна найдорожча для двох поетів, Тараса Шевченка і Василя Стуса, Батьківщина – Україна.

Ведуча 2. Молився на неї великий Кобзар. Усе життя було принесене їй в жертву і Василем Стусом. Їхні почуття до Батьківщини – це насамперед вимоглива любов, яка не прощає гріхів, похибок, вимагає бути золотом найвищої проби.

Ведуча 1. Обою довелось жити в умовах жорстокої державної системи, обою імперія загнала на заслання із заборонами на творче самовиявлення, в обою життях обірвалося на злеті – у 47 років.

Ведуча 2. Шевченківське у Стуса – це не вплив і не наслідування. Це те духовне повітря, що оточувало поета, це той світ, у якому він жив. Подібність біографій, єдина віра і джерело натхнення – Україна, однакові життєві цінності. Незламність, твердість духу, впевненість у своїй правоті. І бажання вистояти, не відступатись від самого себе.

На сцені юнаки

Шевченко

Ти не лукавила зо мною,

Ти другом, братом і сестрою

Сіромі стала. Ти взяла

Мене, маленького, за руку

І в школу хлопця одвела

До п'яного дядка в науку.

«Учися, серденько, колись

З нас будуть люде», – ти сказала.

А я й послухав, і учивсь,

І вивчився. А ти збрехала.

Які з нас люде? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо даліше, даліше слава,
А слава – заповідь моя.

Стус

Як добре те, що смерти не боюсь я
І не питаю, чи тяжкий мій хрест.
Що перед вами, судді, не клонюся
в передчутті невідомих верств.
Що жив, любив і не набрався скверни,
Ненависти, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну
І в смерті обернуся у життя
Своїм стражденним і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь
І чесно гляну в чесні твої вічі
І з рідною землею поріднюсь.

Ведуча 1. Бог не часто нам дає велетнів духу і таланту. Це гордість і слава нашого народу.

Ведуча 2. Обидва – як Шевченко так і Стус, залишили у віках Україні невмирущий заповіт – заповіт Непокірних.

Шевченко:

О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучусь...але не каюсь.

Стус

Господи, гніву пречистого благаю – не май за зле.
Де не стоятиму – вистою.
Спасибі за те, що мале людське життя,
хоч надією довжу його в віки.
Думою тугу розвію, щоби бути завжди таким,
яким мене мати родила і благословила в світи.
І добре, що не зуміла мене від біди вберегти.

«Здрастуй, страсна путь моя»

Голос за кадром. 1962 рік. Грудень. 24-річний Стус викладає українську мову на Донбасі

Уривок із фільму «Просвітлої дороги» (Лист до А. Малишка)

Ведуча 1. Для Стуса це був лише початок. Він дедалі жорсткіше і безстрашніше доводив свою думку до кінця, знімав численні табу, називав речі своїми іменами – бо зневажав «прострацію покори».

Ведуча 2. Від долі мови – до долі народу; від уярмлення рідного слова – до національного і людського уярмлення українців. Цей шлях коштував йому життя – і привів до безсмертя.

Голос за кадром. 1965 рік 4 вересня. Київ. Кінотеатр «Україна». До перегляду фільму «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова кілька хвилин.

(Слайд з афішею фільму. Театралізована сценка «В кінотеатрі «Україна»»)

Ведучий. До слова запрошуємо відомого літературознавця, письменника Івана Дзюбу (*аплодисменти в залі*)

Учень – І. Дзюба. Фільм, який ми сьогодні переглядатимемо, отримав кілька престижних західних премій. «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова вже мають світове визнання. Культурна громадськість України вітає творців фільму з таким грандіозним успіхом довженківського рівня, бажає їм творчої наснаги. Але чи будуть наші таланти мати змогу вільно працювати, якщо вже тепер зовсім поруч, майже за стінами цього залу, тривають арешти творчої інтелігенції. Заарештовано Івана Світличного, Опанаса Заливаху, Мирославу Зваричевську...

(Із залу починають гудіти сирени, глушачи виступ)

... Михайла Осадчого, Михайла Косіва... (звуки сирен, вигуки із залу: «Це провокація! Брехня! Тут не місце для такого! Брехня! Провокація!»)

... Віктора Мороза, Івана Геля, Анну Садовську, Ярославу Менкуш ...

(Сирени заглушують голос Івана Дзюби. Ті, що з гучномовцями, виходять на сцену і стихають промовця).

Із залу, мов грім, пролунало:

В. Стус (серед глядачів):

Хто проти тиранії і арештів, встаньте!

(Кілька людей підводяться)

Стус із залу: Хто проти арештів, встаньте! Інакше ваша байдужість призведе до того, що буде те, що вже було – 37 рік!...

(Звуки сирен)

Із залу на сцену піднімаються читці:

Читець 1. Ярій, душе. Ярій, а не ридай.

У білій стужі сонце України.

А ти шукай – червону тіль каліни
на чорних водах – тіль її шукай,
де жменька нас. Малесенька шопта
ише для молитов і сподівання.

Читець 2. Усім нам смерть судилася зарання,
бо калинова кров – така ж крута,
вона така ж терпка, як в наших жилах.

Читець 3. Усивій завірюсі голосінь
ці грона болю, що падуть в глибінь,
безсмертно бідою окошились.

(Залишаються на сцені, попереду Стус)

Голос за кадром під стук друкарської машинки: 1965 року, 15 вересня. Наказ N 180 по Інституту літератури: «За систематичне порушення норм поведінки аспірантів і працівників наукового закладу аспіранта другого року навчання Стуса Василя Семеновича з 20 вересня цього року відрахувати з аспірантури інституту».

Василь Стус. Читав. Хай це все залишиться на вашій громадянській і партійній совісті.

Голос за кадром. Так розпочався його шлях на табірну Голгофу. Він писав, а його не друкували, звільняли з роботи, переслідували, хотіли зламати

На сцену виходять ще читці:

Читець 1 Я до тебе прийду і змовкну.

І нічого тобі не скажу.

Пожури ти мене,

Пожури –

Вже чи лагідно, чи жорстоко.

Земле рідна! Сором мені –

Що докину до твого золота?

Марно зринули юні дні,

Нині ж сушить мене гризота.

Читець 2. Разом з осінню я догорів,
Листям осені опадаю,
І між млисто-гірких вечорів
Неприкаяний, сам блукаю.
Осінь крилами в груди б'є.

Читець 3 О, Україно моя осіння!
Чом забракло мені уміння
Звеселити серце твоє?
Голубінь моя, голубінь!
Розтривого моя і муко!
Чом не можу я дати тобі
Своє серце – у добрі руки?

Читець 4. О, коли б то, коли б я зміг!
Рідну землю, тривогами краяну,
Проорав би, як переліг,
В ріллях радості неокраїх!
Земле рідна! Тобі одній
Я волів би служити до скону.
До твоїх до прийдешніх днів
Дотягнутися б хоч рукою.
Земля моя! Краси моя! Україно!
Віддаленів твій обрій. Відгримів.
Ти ніби й є. Але тебе немає.

Стус

Що тебе клясти, моя недоле?
Не клену. Не кляв. Не проклену.
Хай життя – одне стернисте поле,
але перейти – не помину.
Дотягну до краю. Хай руками,
хай на ліктях, поповзом – дарма,
душу хай обшмугляю об камінь –
все одно милішої нема
за оцю утрачену й ледачу,
за байдужу, осоружну, за
землю цю, якою тільки й значу

і якою барвиться сльоза.

Танець світла і темряви під супровід пісні «Мов жертва щирості – життя, мов молодечих крил» (виконують сестри Тельнюк)

Сцена в камері

Стус (сидить за столом, перед ним – закрите вікно).

О землі втрачена, явився –

бодай у зболеному сні!

І лазурово простелися,

І душу порятуй мені.

(схиляє голову на стіл і засинає).

ВІЗІЯ. На сцену виходять дівчата в яскравому вбранні, з калиною в руках (як уособлення втраченої землі).

Тривожна музика

ДІВЧИНА 1. Київ за ґратами. Київ

Весь у квадраті вікна.

Похід почався Батиїв

А чи орда навісна?

ДІВЧИНА 2. Пустіть мене до себе. Поможіть

мені востаннє розстроює рана.

Пустіть мене до мене. Поможіть

ввібрати в голодні очі край полинний...

ДІВЧИНА 3. Наснилося, з розлуки наверхлося,

З мороку склякло, з туги – аж лящить:

Над Прип'яттю світання зайнялося –

І син біжить...

(На сцену виходить маленький хлопчик, підходить до тата, притуляється)

ДІВЧИНА 4. Синочку, чуєш, я тебе забув.

Неначе сонце, що в душі світило,

По довгих днях раптово відгоріло.

Хтось у мені помер, а чи заснув.

ДІВЧИНА 5. Синочку мій, ти ж мами не гніви

І не збавляй їй літа молодії.

Мене ж – не жди. Бо вже нема надії

Схилитись голова до голови

На щирі радість. Більше не чекай.

Я вже по той бік радісного світу.

Закрию скоро погляд сумовитий,
Хіба що з того світу виглядай – і я тебе почую.

Синку мій,

Ти вже не йдеш мені в розкриті руки.

Не дай же, Боже, звідать тої муки,

Котра на мене дивиться з п'їтьми.

Стус (піднімається і говорить до маленького хлопчика):

Не май зла, сину. Світ добрий, але кожній людині випадає своя путь...
часами трудна... інколи навіть дуже... На ній трапляються і кров, і біда, і
зрада... Але як тільки ти дозволиш собі зненавидіти увесь світ, твої очі
перетворяться на щілинки ненависті. Отож, завжди намагайся любити.

«Не любити тебе не можна»

(лірична музика, на сцену виходять юнак і юнка)

Юнак. Весняний вечір. Молоді тумани.

Неон проспектів. Туга ліхтарів.

Юнка. Я так тебе любила, мій коханий.

Юнак. Пробач мене – я так тебе любив.

Юнка. І срібляться озерами долини,
шовковий шепіт пригашених калюж.

Юнак. Мені ти все життя, немов дружина,

Юнка. Мені ти все життя, неначе муж.

Юнак . А пам'ятаєш?

Юнка. Добре пам'ятаю. А не забув?

Юнак. Чи не забув? – О, ні.

Здається, знову в молодість вертаю,
все наче увижається вві сні.

Юнка. І першу зустріч?

Юнак. Першу і останню.

Юнка. А я лиш першу. Ніби й не було
минулих років нашому коханню,
не вір, що за водою все сплигло.

Юнак. Не треба, люба.

Юнка. Знаю, що не треба.

Юнак. Хай давні душі б'ються на ножах.

А єдиніться – предковічне небо
нам спільний шлях покаже по зірках.

Вальс під пісню Квітки Цисик «Де ти тепер» танцюють юнка і юнак

На сцену виходить Стус (кадри з весільними фото Валентини Попелюх та Василя Стуса)

Стус

Моя кохана! Ластівко! Жоно!
Люблю тебе – палкіше, ніж донині
тебе кохав. Щоночі і щоднини
ввижається притьмарене вікно,
в якому ти бриниш, немов бджола –
прижурена, олітнена, пахуча.
Аж дибиться бажань нестерпна круча –
пади сторч головою, дубала
у діл у незглибимий. Скільки сну,
і скільки Бог відміряв нам години –
лечу у білі руки лебедини
і потерпаю – раптом промину.
І вже тоді не буде вороття
у той незбутній час, у богоданий.
Я падаю на діл, що, довгожданий,
враз утинає виспрагле життя!

Кадр із фільму «День незалежності» (Стус із родиною)

Читець 1. If you can keep your head when all about you
Are losing theirs and blaming it on you;
If you can trust yourself when all men doubt you,
But make allowance for their doubting too:
If you can wait and not be tired by waiting,
Or, being lied about, don't deal in lies,
Or being hated don't give way to hating,
And yet don't look too good, nor talk too wise;
If you can dream – and not make dreams your master;
If you can think – and not make thoughts your aim,
If you can meet with Triumph and Disaster
And treat those two impostors just the same:
If you can bear to hear the truth you've spoken
Twisted by knaves to make a trap for fools,
Or watch the things you gave your life to, broken,
And stoop and build 'em up with worn-out tools;

If you can make one heap of all your winnings
And risk it on one turn of pitch-and-toss,
And lose, and start again at your beginnings,
And never breathe a word about your loss:

Читець 2. Коли ти можеш всі свої надбання
поставити на кін, аби за мить
проциндрити без жалю й дорікання –
адже тебе поразка не страшить.
Коли змертвілі нерви, думи, тіло
ти можеш знову кидати у бій,
коли триматися немає сили
і тільки воля владно каже: стій!
Коли в юрбі шляхетності не губиш,
а будши з королями – простоти,
коли ні враг, ні друг, котрого любиш,
нічим тобі не можуть дорікти.
Коли ти знаєш ціну щохвилини,
коли від неї геть усе береш,
тоді я певен: ти єси людина
і землю всю своєю назовеш.

«Народе мій, до тебе я ще верну...»

Сцена: «Прощання з Василем» Зі спогадів Маргарити Довгань. (Рита і Валентина. На сцені дерев'яний кілок із цифрою 9)

Рита: Підводять нас до свіжого горбочка із дерев'яним, світлим ще кілком, на якому залізна бляшка із цифрою «9».

«Тут», – кажуть. Підкосились ноги і впали ми з Валею на Василеву могилу. А ті стоять над нами, розчепірівши ноги... Я ніколи не бачила Валею такою несамовитою.

Валентина: – Ідіть від нас геть! Залиште нас самих з Василем! Він уже не ваш!! – Васильку рідний, ось ми лишилися з Тобою.

Рита: Пішли. Ми обіймали ту руду суху землю уральську, яка вкрила Тебе – гладили Твоє чоло, цілували очі, в яких запеклося страждання, вкривали квітами Твоє змучене тіло.

Валентина: – А я твоїх васильків привезла Тобі з України.

Рита: Поблизу могили росли сосни та берези. А на відстані в останньому сонці грілась горобина. Ми згадували тебе, співали Тобі Твою улюблену «Ой на горі вогонь горить», співали ще пісні, гомоніли з Тобою...

(Лунає стара козацька пісня, на екрані – портрет В. Стуса,

Усе навколишнє було чужим. Живим, реальним був тільки Василько – теплий, лагідний, добрий.

Валентина: – Взяла грудочку землі з могили. Ще раз поцілувала святу могилу. Прощавай, Васильку!

Рита: Ми – рухаємось. Тіло його лишилось непорушне. Геть від своєї тюрми їде з нами Василько. Колеса глухо стукотять. Під цю сумну музику лихопомної дороги згадуються рясні смерті славних і безвинних... Думається, всупереч всьому ще повернеться Василь на свою Україну, як повернувся побратим його Тарас. І поезія Василя Стуса, чиста й праведна, яким було і все його життя, ще прийде до свого народу.

(Кадри перепоховання В.Стуса, Майдану, АТО)

Стус:

У цьому полі, синьому, як льон,
де тільки ти і ні душі навколо,
уздрів і скляк: блукало в тому полі
сто тіней. В полі, синьому, як льон.

А в цьому полі, синьому, як льон,
судилося тобі самому бути,
аби спізнати долі, як покути

Ні. Вистояти. Вистояти. Ні –
стояти. Тільки тут. У цьому полі,
що наче льон. І власної неволі
спізнати тут, на рідній чужині.

У цьому полі, синьому, як льон,
супроти тебе – сто тебе супроти.

І кожен супротивник – у скорботі,
і кожен супротивник, заборон
не знаючи, вергатиме прокльон,
неначе камінь. Кожен той прокльон
твоею самотою обгорілий.

Здичавів дух і не впізнає тіла
у цьому полі, синьому, як льон.

(кадри АТО)

На сцені воїни АТО: «Як добре те, що смерті не боюсь я і не питаю, чи тяжкий мій хрест. Що вам, богове, низько не клонюся в передчутті недовідомих верств».

«Дотягну до краю. Хай руками, хай на ліктях, поповзом – дарма, душу хай обшмугляю об камінь – все одно милішої нема за оцю утрачену й ледачу, за байдужу, осоружну, за землю цю, якою тільки й значу і якою барвиться сльоза»;

«Терпи, терпи – терпець тебе шліфує, сталить твій дух – тож і терпи, терпи. Ніхто тебе з недолі не врятує, ніхто не зіб'є з власної тропи. На тій і стій, і стій – допоки скону, допоки світу й сонця – стій і стій»;

«Бо вже не я – лише жива жарина горить в мені. Лиш нею я живу. То пропікає душу Україна – та, за котрою погляд марно рву»;

«Ти вже не згинеш, ти двожилава, земля, рабована віками, і не скарать тебе душителям сибірами і соловками»;

«Народе мій, до тебе я ще верну, і в смерті обернуся до життя своїм стражденним і незлим обличчям, як син, тобі доземно поклонюсь і чесно гляну в чесні твої вічі, і чесними сльозами обіллюсь».

Пісня «Не моя війна» (В. Вакарчука), голос стихується, кліп продовжується.

Усі учасники виходять на сцену, поступово беруться за руки, почергово говорять (за текстом В. Стуса):

1. Світ – це таночок усіх людей, що взялися за руки і чуються братами,
2. просвітлими душами, що ширяють межі небом і землею
3. як степові жайворони, співом славлячи сонце і дощ, і сніг, і бурю.
4. і річку, і дерева, і птаство,
5. і метеликів, і тигрів,
6. і щедриків (сонечка), і вовків.
7. Бо все – живе і хоче жити
8. Тож хай живе – усе, що росте, цвіте,
9. пасеться, розриває зубами, кігтями.
10. А ми, брати-люди, –
Посеред квітів, птаства,
І звірини, і дерев
11. Усе, що ми
Зробили доброго, піднесе небо ще вище

(всі піднімають руки)

12. Від нашої добрості

Хмари стануть

Біліші,

13. а небо – голубіше,

14. а сонце – ясніше.

На сцену виходить Стус із запаленою свічкою

ХОРОМ. Тримай над головою свічку,

Допоки стомиться рука –

Ціле життя.

Стус і знов Господь мене не остеріг,

І знов дорога повилася.

Тож – до побачення – у просторі

І – до побачення у часі.

Пісня «Не спи, моя рідна земля», виконують усі учасники вечора

(Кліп «Мандри»)

Джерело доступу: <https://super.urok-ua.com/literaturno-muzichna-kompozitsiya-prisvyachena-pam-yati-vasilya-stusa-zhuravlem-nebesnim-na-vkrayinu-povernus/>

Журавлем небесним на Україну повернись : сценарій літературно-музичної композиції, присвяченої людині, поетові, громадянину Василю Стусу [Електронний ресурс] // Супер урок UA : освітній портал. – Електрон. текст. дані. – Бровари, 2020. – Режим доступу: <https://super.urok-ua.com/literaturno-muzichna-kompozitsiya-prisvyachena-pam-yati-vasilya-stusa-zhuravlem-nebesnim-na-vkrayinu-povernus/> вільний. – Заголовок з екрана. – Дата звернення: 16.04.2020. – Мова укр.